

Liberal Eğitim Nedir?*
(What is Liberal Education?)

Çeviren: Hakkı HÜNLER

Liberal eğitim kültür içerisinde ya da kültüre doğru eğitimidir. Liberal bir eğitimin tamamlanmış ürünü kültürlü bir insan değildir. “Kültür” (*cultura*) öncelikle tarım anlamına gelir: toprağın bakımını yaparak, toprağı kendi doğasına göre ıslah ederek toprağı ve toprak ürünlerini ekme, sürme, yetiştirme, biçme. “Kültür”, bu kök anlamın türevi olan bir yolda günümüzde esasen zihnin ekilip biçilmesi, zihnin doğuştan yetilerinin zihnin doğasına göre bakımı ve ıslahı anlamına gelir. Nasıl ki toprağın toprağı ekip biçenlere gereksinimi varsa, zihnin de öğretmenlere gereksinimi vardır. Fakat öğretmenler çiftçiler kadar kolay yetişmez. Öğretmenlerin kendileri öğrencidir ve öğrenci olmak zorundadır. Fakat sonsuz bir geri dönüş olamaz: nihayetinde, yeri geldiğinde öğrenci olmayan öğretmenler de var olmak zorundadır. Yeri geldiğinde öğrenci olmayan öğretmenler büyük zihinlerdir ya da böyle bir konuda herhangi bir belirsiz-anlamlılıktan kaçınacak bir yolda söylendikte, en büyük zihinlerdir. Böyle insanlar son derece ender bulunur. Onlardan herhangi biriyle herhangi bir sınıfta karşılaşmamız olası değildir. Onlardan herhangi biriyle herhangi bir yerde karşılaşmamız olası değildir. Bir kimsenin yaşadığı zamanda hayatta olan tek bir öğretmen varsa bahtın açıklığındandır. Öğrenciler, hangi yeterlik düzeyinde olurlarsa olsunlar, pratik amaçlar adına, yeri geldiğinde öğrenci olmayan öğretmenlere, en büyük zihinlere büyük kitaplar aracılığıyla ulaşırlar. O halde, liberal eğitim, en büyük zihinlerin geride bıraktıkları büyük kitapları hâss bir özenle okumaktan ibaret olacaktır —daha deneyimli öğrencilerin yeni başlayanlar da dahil daha acemi öğrencilere yardımcı olduğu bir okumadır bu.

Az önce sözünü ettiğimiz formülü irdelediğimizde görüneceği gibi, bu, hiç de kolay bir görev değildir. Söz konusu formül uzun bir yorum gerektirir. Birçok insanın ömrü bu tür yorumlar yazmaya harcanmıştır ve hâlâ daha harcanabilir. Sözgelimi, büyük

---

* Çeviriye esas tutulan orijinal metin: Leo Strauss, “What Is Liberal Education?”, *An Introduction to Political Philosophy: Ten Essays by Leo Strauss* içinde, (Ed.) Hilail Gildin, Wayne State University Press, Detroit 1989, s. 311-319.

kitapların “hâss bir özenle” okunması gerektiği sözü ne anlama gelir? Şimdilik, hepinize apaçık olan bir tek güçlüğü anayım: en büyük zihinlerin hepsi birden, en önemli temalara ilişkin olarak bize aynı şeyleri anlatmazlar; en büyük zihinler topluluğu, uyumsuzluk yüzünden ve hatta çeşitli türlerde uyumsuzluklar yüzünden bölük bölük bölünüp parçalanır. Bu, daha başka hangi sonuca götürürse götürsün, şurası kesin ki, liberal eğitimin basitçe bir endoktrinasyon, bir doktrin empozisyonu, bir öğreti dayatma olamayacağı sonucuna götürür. Yine bir başka güçlüğü anayım. “Liberal eğitim kültür içerisinde eğitimidir.” Hangi kültür içerisinde? Vereceğimiz yanıt şu olur: Batı geleneği anlamında kültür. İyi ama, Batı kültürü çok sayıda kültürler arasında bir kültürdür yalnızca. Kendimizi Batı kültürüne sınırlamakla, liberal eğitimi bir tür dar-bölgecilğe mahkum etmiyor muyuz ve dar-bölgecilik liberal eğitimin liberalismiyile, cömertliğiyle, açıkfikirliliğiyle bağdaşmaz olmuyor mu? Bizim liberal eğitim anlayışımız, *bizzat* insan zihninin kültürünün değil, fakat bir kültürler çeşitliliğinin var olduğunun ayırında olan bir çağa yakışır görünmüyor. Apaçık ki, çoğul hâlde kullanılmaya elverişliyse, kültür, bir *singulare tantum* olan, yani yalnızca tekil hâlde kullanılabilen kültürle tam da aynı şey değil. Bugün artık kültür, insanların dediği gibi, mutlak birşey olmayıp, izafi hâlde gelmiştir. Çoğul hâlde kullanılmaya elverişli kültürün ne anlama geldiğini söylemek kolay değildir. Bu bulanıklığın bir sonucu olarak, insanlar, açık ya da örtük biçimde, kültürün herhangi bir insan kümesi için ortak herhangi bir davranış modeli olduğu düşüncesine kapılmışlardır. Buradan hareketle, varoşların kültüründen veya hem masum hem de suçlu çocuk çetelerinin kültürlerinden söz etmekte hiç duraksama göstermeyiz. Başka deyişle, tımarhanelerin dışındaki her insan varlığı, bir kültüre katıldığından, kültürlü bir insan varlığıdır. Araştırmanın en uçtaki sınır boylarında, tımarhane taifesinin de kültürlerinin olup olmadığı sorusu başgösterir. “Kültür”ün bugünkü kullanımını kök anlama kıyaslırsak, sanki şu söylenir gibidir: bir bahçenin ekilip biçilmesi, bakımı ve yeşertilmesi, bahçenin şurasına burasına gelişigüzel atılmış boş teneke kutularla, viski şişeleriyle ve çeşitli evsâfta eski püskü evrâk-ı metrukeyle bahçeyi târümâr etmekten ibarettir. Bu noktaya varınca, her nasılsa yolumuzu yitirdiğimizi farkedebiliriz. O hâlde şimdi gelin, şu soruyu sorarak yepyeni bir başlangıç yapalım: liberal eğitim burada ve şimdi ne anlama gelebilir?

Liberal eğitim belli bir türden okur-yazar eğitimidir: bir tür yazında ve yazınla eğitim. Bir okur-yazarlık savunusu yapmaya hiç gerek yok; oy veren herkes bilir ki, modern demokrasiler okur-yazarlıkla ayakta durur ya da çöker. Bu gereği anlamak için modern demokrasi üzerine düşünümde bulunmak zorundayız: modern demokrasi nedir? Bir zamanlar demokrasinin erdemle ayakta duran ya da çöken rejim olduğu söylenmişti: bir demokrasi, içerisinde yetişkinlerin hepsinin veya hemen hemen hepsinin erdemli insanlar olduğu bir rejimdir ve erdem bilgelik gerektirir görüldüğünden, içerisinde yetişkinlerin hepsinin veya hemen hemen hepsinin erdemli ve bilge oldukları bir rejimdir veya içerisinde yetişkinlerin hepsinin veya hemen hemen hepsinin akıllarını yüksek bir derecede geliştirdikleri toplumdur veyahut tam da *bizzat* akılsal toplumun kendisidir. Bir cümleyle, demokrasi denince, evrensel bir aristokrasiye genişletilmiş bir aristokrasi anlaşılır. Modern demokrasi su yüzüne çıkmazdan önce, böyle anlaşılan demokrasinin olanaklı olup olmadığı konusunda hissedilen bir takım kuşku vardı. Demokrasi teorisyenleri arasındaki en büyük iki zihinden birinin dediği gibi, “Eğer tanrılardan oluşan bir halk olsaydı, kendisini demokratik bir şekilde yönetirdi. Böylesine mükem-

mel bir yönetim insan varlıklarına uygun düşmez.” Bu cılız ve kısık ses, bugüne kadar, yüksek çıkış gücüne sahip bir hoparlörün yansıttığı gümbürtü haline geldi.

Deyim yerindeyse, orijinal demokrasi anlayışı veya birinin demokrasi ideali diye adlandırabileceği şey ile olduğu şekliyle nasılsa öyle demokrasi arasındaki karışıklıktan başka bir konusu olmayan bütünlüklü bir bilim vardır —binlerce kişi arasında benim de öğretilmeyi meslek edindiğim bilim, politika bilimi. Bu meslek içerisinde baskın bir görüş olan uç bir görüşe göre, demokrasi ideali düpedüz bir hayaldi ve önemli olan tek şey demokrasilerin davranışı ve demokrasiler içerisindeki insanların davranıştıydı. Kitlenin yönetemeyeceği, ama seçkinlerce, yani hangi sebeple olursa olsun tepede olan ya da tepeye ulaşma şansları eşit olan insan gruplarının yönetildiği apaçık bir vakıa olmaydı, modern demokrasi, evrensel aristokrasi olmaktan çok uzak bir şekilde, kitle yönetimi olurdu; kitleyi ilgilendirdiği kadarıyla, demokrasinin düzgün işlemesi için gerekli en önemli erdemlerden birinin seçimlere duyarsızlık, yani kamu ruhunun yokluğu olduğu söylenir; aslında toprağın tuzu değil de, modern demokrasinin tuzu, gazetelerin spor sayfalarından ve resimli magazin köşelerinden başka hiçbir şey okumayan yurttaşlardır. Demek ki, demokrasi aslında kitle yönetimi değil de, kitle kültürüdür. Bir kitle kültürü, herhangi bir düşünsel ve ahlakî çaba harcamaksızın ve çok düşük bir para karşılığında en bayağı yeteneklerle sahip olunabilecek bir kültürdür. Gelgelelim bir kitle kültürü bile ve tam da bir kitle kültürü, yaratıcı zihinler denen şeyin ürünleri olan yeni fikirler denen şeylerin sürekli bir arzını gerektirir: şarkılı reklamlar bile zaman zaman değiştirilmezlerse çekiciliklerini yitirirler. Fakat demokrasi, yalnızca yumuşak kitle kültürünü koruyan sert kabuk olarak görülse bile, uzun vadede bütünüyle farklı türden nitelikler gerektirir: adanma, yoğunlaşma, genişlik ve derinlik nitelikleri. Liberal eğitimin burada ve şimdi ne anlama geldiğini en kolay böyle anlarız. Liberal eğitim, kitle kültürüne, kitle kültürünün çürütücü etkilerine ve kitle kültürünün doğasına sinmiş “ruhsuz ve basiretsiz uzmanlar ve yüreksiz şehvet düşkünleri” dışında birşey üretmeme eğilimine karşı panzehirdir. Liberal eğitim, kendisi sayesinde kitle demokrasiden orijinal olarak anlaşıldığı şekliyle demokrasiye tırmanmaya çalıştığımız merdivendir. Liberal eğitim, demokratik kitle toplumu içerisinde bir aristokrasi kurmaya yönelik zorunlu çabalayıştır. Liberal eğitim, bir kitle demokrasinin işitecek kulaklara sahip üyelerine insanın büyüklüğünü hatırlatır.

Biri çıkıp da, bu liberal eğitim anlayışı sadece politiktir, dogmatik bir şekilde modern demokrasinin iyiliğini varsayar, diyebilirdi. Modern topluma sırtımızı dönemez miyiz? Doğaya, okur-yazarlık-öncesi kabilelerin hayatına geri dönemez miyiz? Basılı malzeme yığını karşısında, pek güzel ve pek heybetli ormanların bu mezarlıkları karşısında ezilmiş, bunalmış, çökertilmiş değil miyiz? Bu salt romantizmdir, bugün artık doğaya geri dönemeyiz demek yetmez: gelecek kuşaklar, insan elinden çıkma bir felaketin ertesinde, okur-yazar olmayan kabileler halinde yaşamak zorunda kalamazlar mı? Termonükleer savaflara ilişkin düşüncelerimiz bu tür beklentilerden etkilenmeyecek midir? Şurası kesin ki, kitle kültürünün (rehber eşliğinde yapılan bakir doğa gezileri de içeren) korkunçlukları doğaya geri dönüş özlemini anlaşırlar kılar. Okur-yazar olmayan bir toplum, en iyisinden olsa olsa, ilk kuruculara, tanrılara veya tanrıların oğullarına ya da tanrıların dizleri dibinde büyüyen gözde çömezlere dek geri götürdüğü atalardan kalma kadim törelerle yönetilen bir toplum olur; böyle bir toplumda yazı diye birşey olmadığından, son mirasçılar ilk kurucularla doğrudan temas içerisinde olamazlar; onlar, babalarının ya da büyükbabalarının ilk kurucuların gözettileri yoldan sapıp sapma-

dıklarını veya tanrısal mesajı salt insanî eklentiler ya da eksilteler yoluyla tanınamaz hale getirip getirmediğini bilemezler; bu yüzden, okur-yazar olmayan bir toplum, en iyi olan en eski olandır ilkesi temelinde istikrarlı bir şekilde işleyemez. Kurucuların en son mirasçılarla doğrudan konuşmasını, ancak kuruculardan devralınan yazılı metinler olanaklı kılabilir. Öyleyse, okur-yazarlığın olmadığı bir duruma geri dönmeyi dilemek kendi kendisiyle çelişir. Biz kitaplarla yaşamak zorundayız. Fakat ömür en büyük kitaplar dışında herhangi bir şeyle geçirilmeyecek kadar kısa. Başka bakımlardan olduğu kadar bu bakımdan da, en büyük zihinler arasında öyle birini model almamız yerinde olur ki, sağduyusundan ötürü bizim ile en büyük zihinler arasında *bizzat* aracı olsun. Sokrates asla bir kitap yazmadı, ama kitaplar okudu. Konumuz hakkında söylenmesi gereken hemen herşeyi kadimlerin soylu yalınlığı ve dingin büyüklüğüyle söyleyen Sokrates'in bir sözünü aktarmama izin verin. "Başkaları nasıl iyi bir attan ya da köpekten ya da kuştan hoşlanırsa, ben de iyi dostlardan hoşlanırım, hem de fazlasıyla.... Ve kadim bilgelerin kitaplarda yazarak geride bıraktığı hazineleri dostlarımla birlikte açık gözden geçiririm ve iyi birşey görürsek seçip ayırırız ve böylece birbirimize faydalı olursak bunu büyük bir kazanç sayarız." Bu sözü bildiren adam şu notu da ekler: "Bunu işittiğimde, Sokrates bana hem kutsanmış hem de kendisini dinleyenleri kemale erdiren biri gibi gördü." Bu bildirim eksiktir, çünkü kadim bilgelerin kitaplarında iyi olup olmadıklarını bilmediği pasajlara Sokrates'in ne gözle baktığına ilişkin olarak bize herhangi birşey anlatmaz. Bir başka bildirimden öğreniyoruz ki, günün birinde Euripides Sokrates'e Herakleitos'un yazılarını vermiş ve sonra ona bu yazılar hakkındaki kanaatini sormuştu. Sokrates de şöyle demişti: "Anladıklarım ulu ve soylu şeyler; sanırım, anlamadıklarım için de böyle söylemek doğru olur; fakat bu yazıları anlamak için kesinlikle özel türden bir dalgıç olmaya ihtiyaç var."

Kemale, insanî fazilete erdiren eğitim, liberal eğitim, insanın faziletini, insanın büyüklüğünü *bizzat* kendi kendine hatırlatmaktan ibarettir. Liberal eğitim insanın büyüklüğünü bize ne şekilde, ne yolla hatırlatır? Liberal eğitimin ne anlama geldiğini yeterince yüksek bir şekilde düşünemiyoruz. Platon'un en yüksek anlamda eğitim felsefeditir belletimini işitmişizdir. Felsefe bilgelik arayışıdır veya en önemli, en yüksek veya en kapsamlı şeyleri gözeten bilgi arayışıdır; Platon bu tür bilginin erdem olduğunu ve mutluluk olduğunu belletiyordu. Fakat bilgelik insan için erişilmezdir ve bu yüzden de erdem ve mutluluk daima eksik olacaktır. Buna rağmen, filozof olmakla basitçe bilge olmayan filozofun tek hakikî hükümdâr olduğu bildirilir; filozofun insan zihninin kabiliyetli olduğu faziletlerin tümüne en yüksek dereceden sahip olduğu bildirilir. Buradan çıkarmak zorunda olduğumuz sonuç şudur: bizler filozof olamayız —bu en yüksek eğitim formunu kazanamayız. Filozof olduklarını söyleyen pek çok insanla karşılaşmamız sakın bizi aldatmasın. Çünkü bu insanlar belki idarî kullanışlılığından ötürü zorunluluk arzeden gevşek bir ifade kullanırlar. Onlar bu ifadeyle çoğu kez felsefe bölümlerinin üyeleri olduklarını kastederler. Ve felsefe bölümlerinin üyelerinin filozof olmalarını beklemek, sanat bölümlerinin üyelerinin sanatçı olmalarını beklemek kadar saçmadır. Bizler filozof olamayız, fakat felsefeye yârânlık edebiliriz; felsefeyle uğraşmaya çalışabiliriz. Bu felsefeyle uğraşma işi, her halükârda en başta ve bir bakıma esasta, büyük filozoflar arasındaki veya daha genel ve daha ihtiyatlı bir şekilde söylersek en büyük zihinler arasındaki sohbeti dinlemekten ve dolayısıyla da büyük kitapları okumaktan ibarettir. Dinlememiz gereken en büyük zihinler hiç de tek başına Batının en büyük zihinleri değildir. Bizi Hind'in ve Çin'in en büyük zihinlerini dinlemekten alıkoymayan,

sadece talihsiz bir zorunluluktur: Onların dillerini anlamayız ve tüm dilleri öğrenemeyiz.

Tekrar edecek olursak: liberal eğitim en büyük zihinler arasındaki sohbeti dinlemekten ibarettir. Fakat burada, şu boğucu güçlkle yüzyüze geliriz: bu sohbet bizim yardımımız olmaksızın olmaz —aslında bu sohbeti biz ortaya çıkarmak zorundayız. En büyük zihinler monologlar dile getirirler. Onların monologlarını bir dialoga, onların “yanyanalık”larını bir “birliktelik”e dönüştürmek zorunda olan biziz. Platonik dialoglara baktığımızda, orada hiçbir zaman en yüksek düzeyden zihinler arasında bir dialog olmadığını gözlemleriz: Platonik dialogların tümü, yüksek bir insan ile ondan aşağı olan insanlar arasındaki dialoglardır. En yüksek düzeyden iki insan arasında geçen bir dialog yazılamayacağını Platon galiba hissetmişti. Demek ki, biz, en büyük zihinlerin yapamadığı birşeyi yapmak zorundayız. Bu güçlkle yüzleşelim —öyle büyük bir güçlük ki bu, liberal eğitimi bir saçmalık olarak mahkum eder görünür. En büyük zihinler en önemli meseleler bakımından birbirleriyle çeliştiklerinden, bizi kendilerinin monologları hakkında yargı vermeye zorlarlar; onlardan herhangi birinin söylediklerini emîn birşey olarak alamayız. Öte yandansa, yargı verme yeterliliğinde olmadığımızın ayırđına varmaktan başka bir çıkış yolumuz yok.

Şeylerin bu durumu, kolay kapıldığımız bir takım aldatıcı hayaller yüzünden bizden gizlenir. Her nasılsa, kendi bakış noktamızın en büyük zihinlerin bakış noktalarından üstün, daha yüksek olduğuna bir şekilde inanırız —çünkü, ya bizim bakış noktamız kendi zamanımızın bakış noktasıdır ve bizim kendi zamanımızın, en büyük zihinlerin zamanından daha sonra olmakla, onların zamanlarına üstün olduğuna vehmedilebilir; ya da böyle değilse, en büyük zihinlerden herbirinin kendi bakış noktasından haklı olduğuna, fakat onun kendisinin iddia ettiği gibi yalın bir şekilde tek başına haklı olmadığına inanırız: biliriz ki, *bizzat* yalın bir şekilde tek başına hakikî içerikli görüş olamaz, fakat yalnızca yalın bir şekilde tek başına hakikî biçimsel bir görüş olabilir; bu biçimsel görüş de, her kapsamlı görüşün özgül bir perspektive görelî olduğu ya da tüm kapsamlı görüşlerin birbirini karşılıklı olarak dışladığı ve hiçbirinin yalın bir şekilde tek başına hakikî olamayacağı içgörüsünden ibarettir. Hakikî durumumuzu bizden gizleyen bu kapılması kolay aldatıcı hayallerin hepsi eninde sonunda şuraya varır: bizler, geçmişin en bilge adamlarından daha bilgeyiz ya da daha bilge olabiliriz. Böylelikle, dikkatli ve uysal dinleyicilerin değil de, gösteri organizatörlerinin veya arslan terbiyecilerinin rolünü oynamaya itekleniriz. Ama yine de, dikkatli ve uysal dinleyicilerden fazlası, yani yarıçıklar olmaya çalışmamız, fakat yarıçıklar olma yeterliliğinde olmamamız zorunluluğunca yaratılan dehşet verici durumumuzla yüzleşmek zorundayız. Bana öyle geliyor ki, bu durumun nedeni, kendilerine güvenebileceğimiz açık yolgösterici geleneklerin tümünü, bize emîn bir şekilde rehberlik eden *nomos*’u yitirmiş olmamızdır; çünkü bizim doğrudan öğretmenlerimiz ve öğretmenlerimizin öğretmenleri katıksız akısal bir toplumun olabilirliğine inanıyorlardı. Burada herbirimiz, ne kadar kusurlu olursa olsun kendi yolumuzu kendi güçlerimizle bulmaya mecburuz.

Bu etkinliğin öz-doğasında bulunandan başka sırtımızı yaslayacak bir dayanağımız yok. Felsefe tinsel yolgöstericilik etme dileğine karşı uyanık olmak zorundadır, bunu öğrendik —felsefe yalnızca içeriden tinsel yolgöstericilik edebilir. Kendi anlama kabiliyetimizi zaman zaman önemli birşeyi anlamaksızın ortaya seremeyiz; ve bu anlama edimine ola ki kendi anlama kabiliyetimizin farkındalığı, anlamayı anlama kabiliyeti,

noesis noeseos eşlik ediyor olabilir, ve bu o kadar yüksek, o kadar saf ve o kadar soylu bir deneyimdir ki Aristoteles onu kendisinin Tanrı'sına yakıştırabilirdi. Bu deneyim, anladığımız şeyin ilk elde hoşlanma mı yoksa hoşlanmama mı uyandırdığından, çekici mi yoksa itici mi olduğundan bütünüyle bağımsızdır. Böyle bir deneyim, bizi, anlama diye birşey olacaksa bir anlamda tüm kötülüklerin zorunlu olduklarının ayırdına varmaya götürür. Başımıza gelen ve kalplerimizi kırabilecek tüm kötülükleri Tanrı yurdunun iyi yurttaşlarının maneviyatı içerisinde kabullenmemizi sağlar. Zihnin soyluluğunun farkına varmakla, insanın soyluluğunun ve bununla birlikte de insan zihninin yurdu olduğundan insanın yurdu olan dünyanın —dünyayı ister yaratılmış ister yaratılmamış olarak anlayalım— iyiliğinin hakikî zeminini seziveririz.

En büyük zihinlerle sürekli bir alışverişten ibaret olan liberal eğitim, alçakgönüllülük demeyelim de, en yüksek formda bir ölçülülük alıştırmasıdır. Liberal eğitim aynı zamanda bir cesaret alıştırmasıdır: hem entellektüellerin düşmanlarının hem de entellektüellerin Moda Pazarının gürültüsünden, telaşından, düşüncesizliğinden, ucuzluğundan tamamen kopup el etek çekmemizi talebeder. Kabul edilen görüşleri salt kanılar olarak görme ya da sıradan kanıları hiç değilse en acayip veya en az popüler kanılar kadar yanlış olabilecek aşırı kanılar olarak görme azminde içerilen cesareti göstermemizi talebeder. Liberal eğitim, bayağılıktan çıkıp erginleşme ve özgürleşmedir (*liberation*). Yunanların “bayağılık” karşılığı kullandıkları güzel bir söz vardı; ona *apeirokalia* diyorlardı, yani güzel şeylerin deneyiminden yoksunluk. Liberal eğitim, bizi işte bu güzel şeylerin deneyimiyle donatır.